

УДК 330.332

Тітаренко Г. Б.

Національний університет державної податкової служби України

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Досліджено основні проблеми та етапи формування стратегії інноваційного розвитку України в умовах світової кризи. Визначено проблеми фінансового ринку України, які гальмують розвиток національної інноваційної системи. Визначено роль держави у процесі підтримки інноваційного процесу та допомоги фінансовими ресурсами тих підприємств та інституцій, що займаються розробкою та впровадженням інноваційних проектів.

Ключові слова: стратегія, інноваційний розвиток, етапи фінансування, фінансовий ринок, державна підтримка інноваційних проектів.

Постановка проблеми. Економічна криза, яка набула розвитку в Україні, все більше поглиблюється. За масштабами і тривалістю ця криза переважає всі попередні кризи, які впливали на економіку України (табл. 1).

В Україні, як і у світі, криза розпочалася із фінансової сфери. Тому суб'єктам фінансової сфери, до якої належать бюджети, банки та небанківські фінансові інститути, першими відчули наближення кризи. Ключовою проблемою для всіх гравців фінансового ринку стало обвальне зниження доходів і прибутків. Наростання явищ фінансової кризи, яка спостерігається з осені 2008 р., викликало чимало дискусій з приводу співвідношення впливів світової фінансової кризи і внутрішніх суперечностей, нагромаджених в економіці України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що питаннями, пов'язаними із формуванням конкурентної стратегії на мікро- та макrorівнях, займалась значна кількість вітчизняних і зарубіжних науковців. Фундаментальний внесок у цей напрям зробили такі відомі зарубіжні вчені, як І. Ансофф, Д. Барней, Б. Вернефел, Д. Кімберлі, Л. Кларк, Д. Маккан, Д. Морган, Д. Мілліман, Д. О'Ніл, Д. Прескотт, М. Портер, К. Прахалад, Г. Томас, Д. Тіс, Г. Хемел та ін. Серед вітчизняних та російських учених дослідження у цьому напрямі здійснюють Л. Абалкін, В. Балан, Є. Бридун, З. Варналій, О. Грішнова, Н. Гончарова, Л. Довгань, І. Ігнат'єва, В. Свтушевський, І. Лукінов, Н. Любушкіна, М. Михасюк, С. Покропивний, А. Старостіна, Д. Черваньов, А. Шегда, З. Шершньова, Е. Яковенко та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Між тим, існує ще багато проблем у визначенні стратегії інноваційного розвитку, які потребують уваги дослідників. На нашу думку, розуміючи безальтернативність інноваційного шляху розвитку економіки, варто звернути особливу увагу на впровадження методів комп-

лексного оцінювання ефективності інновацій та розробку нових підходів до оцінювання об'єктів інтелектуальної власності та пошуку додаткових джерел фінансування інноваційного розвитку держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. За визначенням науковців, підґрунтям економічної дестабілізації в Україні стали довгострокові системні суперечності:

- інституційна нерозвиненість фінансової системи і вузькість механізмів рефінансування банківської системи, що зумовило активний вихід комерційних банків на зовнішні ринки запозичень, причому використання споживчих кредитів зосередилося насамперед на придбанні товарів імпортного асортименту та в іпотечному сегменті ринку;
- несприятливі умови для довгострокового інвестування, що зумовило перевагу інвестиційної привабливості секторів за високою ліквідністю та якнайшвидшим обігом коштів, випереджальні темпи інвестування в сектори, які здійснюють перерозподіл сукупного продукту, порівняно з інвестиціями у виробництво, що посилювало ризики нестабільності фінансової системи та інфляційний потенціал [1,2,3,4].

Важливим чинником розвитку інноваційної діяльності в розвинених країнах світу є державна підтримка такої діяльності, яка здійснюється, в основному, за рахунок використання механізму економічного регулювання та заохочення відповідних структур у запровадженні та використанні продуктів інноваційної діяльності. Розроблена та використовується цілісна система підтримки інноваційної діяльності шляхом запровадження податкових преференцій до оподаткування підприємств, які виконують інноваційні проекти або вкладають власні кошти в інноваційну діяльність на різних етапах створення інноваційних продуктів. Така підтримка здійснюється досить різноманітними новачками в податковому законодавстві.

Таблиця 1

Світові кризи 1987 – 2013 рр.

Кризи	Роки	Тривалість кризи до встановлення доходів на докризовому рівні (квартал)	Загальна тривалість кризи (квартал)	Початкові сфери прояву кризи	Регіон, з якого почалася криза
«Чорний понеділок»	1987	1,0	4,1	Фондовий ринок	США
«Смітнікові облигації»	1989- 1990	6,0	6,6	Сфера ощадних асоціацій	США
Азія, Росія	1997-1999	2,0	1,3	-	Азія, Росія
«Криза доткомів»	2000- 2001	7,0	4,1	Сфера електронного бізнесу	США
Іпотечна криза	2007-2009	10,0 +	До теперішнього часу	Банківська система	США

Джерело: [7].

Це може бути пряме зменшення платежів нарахованих податків на суму витрат на інноваційні цілі або надання відстрочки платежів нарахованих до сплати податків у зв'язку зі зростанням витрат на виконання робіт, пов'язаних з інноваційною діяльністю. Також застосовуються механізми пільгового оподаткування прибутку, отриманого від реалізації інноваційних продуктів на певний період часу, та зменшення податку на виплачувані дивіденди за акціями фірм, які здійснюють інноваційну діяльність, та інші форми та методи заохочення в інноваційній діяльності.

Разом з тим різноманітні системи пільгового оподаткування, на нашу думку, не являють собою вдосконаленого механізму заохочення через те, що вони найчастіше ускладнюють ведення обліку та складання звітності про інноваційну діяльність, призводять до збільшення витрат на адміністрування податків. На сучасному етапі розвитку економіки ми вважаємо створення спеціальних економічних зон розвитку та інновацій найбільш прогресивною формою підтримки інноваційної діяльності на державному рівні. Введення таких зон на певній території або на певному суб'єкті дає можливість встановити однакові для всіх господарюючих суб'єктів на цій території правила економічної діяльності, що не призводять до ускладнень в адмініструванні податків та ставлять у рівні умови учасників інноваційної діяльності.

У господарському комплексі передових країн світу поширені декілька основних типів соціальних інноваційних систем, які суттєво відрізняються одна від одної.

Так, у Сполучених Штатах Америки і Англії діє так звана ринкова інноваційна система, суть якої полягає в тому, що підприємницькі структури мають повну автономію, але держава вкладає гроші в першу чергу в розвиток найбільш пріоритетних галузей економіки й тим самим забезпечує їх прискорений розвиток шляхом зростання інноваційної активності та запровадження інноваційних продуктів у виробництво та використання.

У США комерційні банки не розглядаються як основне джерело фінансування інноваційних досліджень, оскільки цей етап інноваційної діяльності є найбільш ризиковим. Вони, як правило, виконують додаткову функцію у фінансуванні інноваційних проектів, надаючи інвестиційні кредити. Основним джерелом фінансування інноваційних проектів у цій країні виступають венчурні фірми, фінансові кошти бізнес-ангелів (business angels) або великих підприємств. Кредити комерційних банків є додатковим джерелом фінансування, який доповнює інші фінансові потоки в інвестиційну діяльність. Як правило, комерційні банки співпрацюють з інноваційними підприємствами, які перебувають на стадії сильного зростання.

Слід зазначити, що комерційні банки Америки пропонують, як правило, свої продукти у разі забезпечення їх гарантіями SBA (Small Business Administration), які добре вписуються в потреби підприємств, що виконують інноваційні проекти. Кредитні продукти комерційних банків у цій країні тісно пов'язуються з федеральними програмами та також тісно співпрацюють з венчурними фондами (venture capital). Види фінансових продуктів банків та венчурних компаній, умови отримання фінансових ресурсів та умови їх повернення, канали дистрибуції, авторизація, як правило, є типовими та успішно використовуються протягом тривалого часу.

В основному банки у сфері інноваційного бізнесу надають послуги з управління фінансовими потоками, кредитні послуги, інвестиційні банківські послуги (investment banking), інтернет-банкінг (internet-banking), обслуговують операції на фондовому ринку. У таких банках, як правило, є спеціальні відділи, які займаються у межах банку створенням венчурного капіталу (venture capital).

Багато американських банків створюють власні спеціалізовані фірми, які практикують фінансування на зразок venture capital. Це гарантує з боку банку комплексність послуг.

В останні роки істотних результатів у сфері комерційного фінансування інноваційних проектів також досягнув Ізраїль. У країнах Європейського Союзу фінансування інноваційних проектів не було особливо популярне, але й тут відбуваються істотні зміни.

Стимулювання інноваційної діяльності у країнах Європейського Союзу стає більше наднаціональним. Країни Європейського Союзу координують свою діяльність у дослідженнях і розробках новітніх технологій та інноваційних проектів, що дає можливість використання інтелектуальних можливостей науковців різних країн та фінансових ресурсів у скоординованому напрямі. Така координація надає можливість збільшувати масштаби інноваційної діяльності з одночасним зменшенням витрат на проведення дослідницьких робіт і концентрацією фінансових ресурсів на ключових напрямках.

Відповідно до японської системи розвитку та підтримки інноваційної діяльності визначаються конкретні пріоритетні напрями розвитку новітніх технологій, на яких концентруються інтелектуальні, фінансові складові інноваційного розвитку та державна підтримка. Таким пріоритетом можна вважати за останні роки розвиток галузі, що займається виготовленням роботів. Сьогодні треба зазначити, що такі підходи до інноваційного розвитку виявилися дуже ефективними, про що свідчать успіхи Японії в цій галузі. На державному рівні визначаються технологічні переваги, які мають бути досягнуті, і стимулюється саме їхній розвиток, а потім на комерційній основі переводяться на нові технології всі галузі економіки.

Фінансування інноваційних процесів у Великобританії має свої особливості та здійснюється різними каналами, якими є державні департаменти, за рахунок бюджетних коштів на фінансування науки та спеціалізовані державні агентства й інші організації. Крім цього, кошти на ці цілі виділяються дослідницькими радами за найважливішими напрямками розвитку науки і техніки, які мають власні бюджети на цілі інноваційної діяльності та розподіляються між науковими установами на конкурсній основі у формі грантів.

Співробітництво між промисловістю і науково-дослідною сферою здійснюється через систему програм LINK. Державна політика в цій країні передбачає в першу чергу цільове фінансування конкретних проектів як основний механізм державної підтримки інноваційного процесу.

У рамках кожної програми одержують підтримку спільні НДДКР, спрямовані на створення науково-технічної продукції, розрахованої на подальшу доробку її в ринковий продукт, і промислові підприємства, що готові вкласти свої кошти в комерціалізацію результатів робіт.

Програми LINK здійснюють, як правило, консорціумне фінансування інноваційних проектів на пайових умовах, де кошти урядових департамен-

тів та наукових рад складають не більше 50% від загальної суми витрат. Ураховуючи міжгалузевий характер багатьох проектів, як правило, кілька департаментів та наукових рад поєднують свої фінансові ресурси для фінансування тієї або іншої програми. Решту коштів забезпечують партнери з боку промисловості.

Також пряма фінансова підтримка інноваційних проектів за рахунок федерального бюджету використовується в рамках цільових програм федерального міністерства освіти, науки, досліджень і технології Німеччини (BMBF).

Підтримку одержують дослідження й розробки підвищеного значення для країни в цілому, що мають підняти на світовий рівень вітчизняну науку й техніку в обраних галузях. Перевага надається інноваційним проектам, які мають довготривалий період розробки, особливо ризиковим проектам та таким, що потребують серйозних витрат. У фінансуванні таких проектів мають брати участь кошти приватного капіталу. Іноваційні проекти при цьому мають свої особливі вимоги, наприклад такі, як точне визначення та відкритий характер.

Державна підтримка у здійсненні інноваційних проектів підприємствам у Нідерландах проводиться міністерством економіки через посередництво спеціально створеного агентства SENTER, через яке виділяються фінансові кошти на фінансування досліджень і розробок у рамках державних програм у галузі енергозбереження й охорони навколишнього середовища, проекти, спрямовані на розвиток експорту, а також окремі проекти, виконувани малими й середніми промисловими підприємствами.

Розглядаючи досвід Франції у сфері стимулювання і фінансування інновацій слід, зазначити, що в цій країні підтримку інноваційної діяльності здійснюють цілий ряд державних установ та національних агентств, державно-приватних банків та венчурних товариств.

Довгострокові позики, безпроцентні кредити, дотації, субсидії, пільгове оподаткування, податкові кредити, кредитні гарантії виступають як досить дієві інструменти стимулювання інноваційної діяльності підприємств із боку держави.

Особливо цікавим на теперішній час є досвід Ірландії в забезпеченні економічного зростання на основі розвитку інноваційної діяльності та нових технологій. У цій країні вміло використані переваги співпраці дослідних інституцій і промисловості, а також системи стимулювання інноваційної діяльності для залучення найбільших світових фірм, які виробляють техніку для інформаційної промисловості і програмне забезпечення. Це такі відомі у світі корпорації, як Microsoft, Apple Computers, Intel Dell Hewlett-Packard, Motorola, AT&T. В Ірландії на теперішній час створюється майже 40% програмного забезпечення і біля 60% аплікацій для бізнесу, які призначені для персональних комп'ютерів.

Податкова політика Ірландії робить акцент на розвитку високих технологій, у результаті такої політики підприємства, які ведуть інноваційну діяльність, платять знижений порівняно з іншими підприємствами розмір податку на прибуток (лише 10%). Крім того, запроваджено спеціальний податковий режим для підприємств, які здійснюють науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи у вигляді звільнення від податку з доходів від продажу патентів і ліцензій (роялті).

На початку 70-х років минулого століття уряд Фінляндії почав запроваджувати курс на перебу-

дову існуючої економіки на економіку, базовою основою якої є знання (Knowledge-based economy).

Існуюча система у сфері фінансування інновацій в Ізраїлі базується на дієвій підтримці інноваційного бізнесу урядом та постійних потужних контактах з американськими бізнесовими і фінансовими структурами, ураховуючи той факт, що США є основним торговим (експортним) партнером цієї країни.

Багатосторонні міждержавні американо-ізраїльські, канадсько-ізраїльські та інші фонди відіграють важливу роль у фінансуванні інноваційного бізнесу в Ізраїлі. Вагомим джерелом у фінансуванні інноваційних проектів виступають фонди венчурного підприємництва (venture capital), створені за рахунок тимчасово вільних коштів недержавних пенсійних фондів та провідних банків, таких як Луомі Банк (Luomi Bank) та Ізраїльський дисконтний банк (Israel Discount Bank).

У європейських країнах практикується надання спеціальних банківських пакетів для інноваційного бізнесу, які надають можливість доступу до дешевих або преференційних кредитних ліній, публічних субсидій або грантів. Досить часто банки поєднують позики з процентними ставками, які розраховуються на запланований фінансовий результат нововведення, або ж надають кредити з відстроченням сплати процентів. У деяких країнах використовується можливість входження банку у власний капітал інноваційних підприємств (схема venture capital). Слід зазначити, що такі пакети не є типовими і більшість банків відмовляються опублікувати їх умови для інноваційного бізнесу, у той же час вони залишаються в Європі важливими посередниками в наданні публічної допомоги інноваційному сектору шляхом адміністрування бюджетних субсидій та дотацій.

У деяких країнах світу існують банки, які спеціалізуються на фінансуванні інноваційної діяльності і називаються «банками розвитку», завдання яких можуть бути визначені відповідними проблемами розвитку тієї чи іншої галузі економічного розвитку або мають багатовекторні напрями діяльності. Ініціатором створення таких банків найчастіше виступає держава, ураховуючи політичну ситуацію, що склалася, або капітал здобувається на ринку, але гарантом виступає держава. Банки розвитку найчастіше здійснюють фінансування малих і середніх підприємств, які впроваджують інновації. Серед загальновідомих банків розвитку можна назвати Банк розвитку бізнесу в Канаді, німецьку «Кредитно-фінансову установу з відбудови», Європейський інвестиційний банк та інші.

Ураховуючи аналіз схем, які застосовують банки розвитку в частині підтримки інноваційного бізнесу в Канаді, Німеччині та Європі, напрошується висновок про відсутність у продуктах цих банків якоїсь однієї схеми, єдиною для них виступає тільки кінцева мета діяльності – підтримка інноваційного шляху розвитку економіки країни (форми та методи підтримки значно різняться один від іншого).

Так, Європейська та німецька моделі (арех model) базуються на опрацюванні продуктів та залученні інших фінансових інституцій як посередників, за допомогою яких відбувається кінцева дистрибуція. Канадська модель передбачає прямий контакт банків та пропозицію своїх продуктів кінцевим клієнтам, що забезпечує глибокий аналіз їх потреб. Таким чином, пропозиція звужується тільки до мережі одного банку, що є недоліком цієї моделі. Німецька модель дозволяє

залучати приватний сектор і комерційні банки у важкі сектори фінансування. Німецька модель значно важча для адаптації та впровадження, разом з тим вона здається більш ефективною та більш прогресивною.

Висновки. Розгляд систем фінансування інноваційних проектів та в цілому інноваційного шляху розвитку економік інших країн дає змогу виділити одну важливу закономірність, яка присутня в усіх схемах і системах фінансування інновацій – це безумовна підтримка державою інноваційного процесу та допомога фінансовими ресурсами тим чи іншим шляхом тих підприємств та інституцій, що займаються розробкою та впровадженням інноваційних проектів. Такий шлях має бути обра-

ним у нашій країні, конкретна модель фінансування інноваційних процесів має бути комплексна та повинна використовувати напрацювання та досвід інших країн.

На нашу думку, найбільш доцільним є поєднання джерел фінансування інноваційного розвитку за рахунок держави, приватних підприємств, венчурних фондів та приватних осіб, які мають бажання брати участь своїми коштами у фінансуванні інноваційних проектів. Крім того, нам вбачається нагальна потреба у створенні державного банку реконструкції та розвитку малого та середнього бізнесу з метою підтримки розвитку малих і середніх підприємств на принципах німецької моделі.

Список літератури:

1. Захарін С. В. Інвестиційне забезпечення інноваційно-технологічного розвитку економіки [Текст] : [монографія] / С. В. Захарін ; Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. - К. : КНУТД, 2011
2. Інноваційні процеси в змішаній економіці. Том 2. Монографія / В.Г. Федоренко, М.П. Денисенко, І.М. Грищенко, А.П. Гречан, під ред. д.е.н., проф., академіка В.Г.Федоренка, д.е.н., проф. М.П.Денисенка. К.:Ш.К.ДССЗУ. – 2008. – 239 с.
3. Матросова Л.М. Управління розвитком інноваційного потенціалу регіонів в перехідній економіці України: монографія / Л.М. Матросова, О.А. Овечкіна, К.В. Іванова. – Донецьк : Донбас, 2009 – 496 с
4. Никифоров А.Є. Інноваційна діяльність: теорія і практика державного управління: монографія / А.Є. Никифоров. – К. : КНЕУ, 2010.
5. Одягайло Б.М. Генеза та глобалізаційна адаптивність економічної системи (інституціональний підхід): монографія / Б.М. Одягайло. – Львів : «Магнолія плюс», 2006. – 376 с.
6. Онишко С.В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку: монографія / С.В. Онишко. – Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2004. – С. 54.
7. Проблеми цінової та фінансової стабільності й інноваційного розвитку в Україні. Монографія. / За ред. А. Кузнецової. – Київ, УБС НБУ, 2010.
8. Федулова Л., Пашута М. Розвиток національної інноваційної системи України // Економіка України. – 2005.- №4.- С.35-47

Титаренко Г. Б.

Национальный университет государственной налоговой службы Украины

ФОРМИРОВАНИЕ СТРАТЕГИИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ

Резюме

Исследованы основные проблемы и этапы формирования стратегии инновационного развития Украины в условиях мирового кризиса. Определены проблемы финансового рынка, что тормозит развитие национальной инновационной системы. Определено роль государства в процессе поддержки инновационного процессу и помощи финансовыми ресурсами.

Ключевые слова: стратегия, инновационное развитие, этапы финансирования, финансовый рынок, государственная поддержка инновационных проектов.

Titarenko G. B.

National University of State Tax Service of Ukraine

FORMATION OF INNOVATIVE DEVELOPMENT STRATEGY OF UKRAINE

Summary

The basic problem and the steps of forming a strategy of innovative development of Ukraine in the context of the global crisis. Defined problems in the financial market, scho inhibits the development of the national innovation system. Defined the role of government in supporting innovation process and financial aid resources.

Key words: strategy, innovation development, the stages of financing, financial market, government support for innovative projects.